

Jana Muhič Vobořilová: *Mongolští nomádi: zákazy a přírodní kultury. Tabuizované jevy a jejich jazyková vyjádření.* Disertační práce, Ústav etnologie FF UK, 2012, 120 stran včetně literatury a grafů a obrázků v textu.

Posudek oponenta

Jana Muhič Vobořilová předkládá disertační práci, která se pohybuje na rozhraní tří disciplín—mongolistiky, etnologie a lingvistiky—v níž se zabývá vztahem tabuizovaného chování a jeho jazykového vyjádření u mongolských pastevců (s. 5). K takovému přístupu je kvalifikována jednak jako mongolistka, která zná velmi dobře jak jazyk, tak kulturu a realie svých informátorů, tak jako etnoložka/antropoložka, která je obeznámená s antropologickými výzkumnými metodami a teoretickými lingvistickými přístupy. Sběru materiálu se v Mongolsku věnovala při svých opakovaných terénních výzkumech v letních měsících let 2002, 2004 a 2005 (s. 27) a v textu se často objevují citace z jejího terénního denníku a odkazy na něj. Etnologicky či antropologicky je pojato jak hlavní téma (kulturně-antropologický koncept tabu a zákazů, s. 7-8), tak i jeho zasazení do etnografického horizontu (s. 8-16). Centrální pro uchopení a interpretaci bádané problematiky jsou ale lingvistická, respektive kognitivně-lingvistická východiska (s. 17-26), o kterých se ještě dále zmíním.

Celá práce je celkem přehledně rozdělena do tří základních částí. První se věnuje již zmiňovanému zasazení zkoumaného fenoménu do širšího kulturního kontextu a antropologickým a lingvistickým teoretickým přístupům, z nichž autorčina interpretace bude vycházet. Druhá analyzuje materiál z jejích terénních sběrů, porovnáváný s dalším materiálem publikovaným na dané téma. V této ústřední kapitole si všímá tří základních pojmů—žití, myšlenky a hněv—ke kterým se vztahují základní zákazy mongolské kultury (tj. co je nevhodné a nesmí se, co je naopak vhodné) a analyzuje je v souvislosti s metaforami, s užitím kterých jsou tyto oblasti konceptualizovány s poukazem na to, jak implikáty těchto konceptuálních metafor předurčují určitý způsob

chování v daných situacích. Na závěr tohoto oddílu se věnuje i procesům enkulturace, v průběhu kterých je systém zákazů (re)konstruován, předáván a internalizován. Třetí částí je Závěr, kde přehledně shrnuje svou argumentaci a presentované vývody.

Právě vztah konkrétního chování (respektive zákazu takového chování) a jazykového vyjádření, skrze kterou je daná oblast konceptualizována je ústředním problémem, který Muhič Vobořilová ve své disertační práci řeší. V podstatě se jedná o rozvedení již klasických Sapirových a Whorfových tezí o vztahu jazyka a reality, tedy o tom, že „svět vnímáme skrze jazyk, kterým ho popisujeme“, které mimo jiné vyústily i do dnes již také klasického kognitivně-lingvistického pojetí Lakoffa a Johnsona o „metaphors we live by“, tedy o metaforách, podle kterých žijeme a chováme se (Lakoffa Johnson 1980; dále pak Lakoff 1987). Tento přístup se dá ve zkratce vyložit na jejich vlastním příkladu: protože spor konceptualizujeme jako válku, tak ve při jednáme obdobně, jako v boji—útočíme na protivníkovu nejslabší argumentační pozici, snažíme se oslabit jeho teoretickou obranu, přeskupujeme kontraargumenty k novému výpady atd... Kdyby byl spor konceptualizován například metaforou tance, říkají autoři, dynamika celé akce by byla úplně jiná (...je zajímavé si představit, jak by probíhalo toto setkání, kdyby se historicky nenazývalo „obhajoba“, ale dejme tomu—„akademické poudačky“). Právě Lakoffovy a Johnsonovy teze Muhič Vobořilová aplikuje na mongolský materiál, aby skrze ně interpretovala, proč se lidé v určitých situacích (konkrétně v situacích svázaných s žitím, myšlením a hněvem) chovají tak, jak se chovají, a ne jinak. Tak kupříkladu hněv je konceptualizován metaforou „hněv je jed“, a jako takový je nebezpečný a může poškodit jak myšlenky, tak tělo člověka, stejně tak jako ty, proti nimž je namířen. Oproti tomu bohové—vládci přírody, jako opozice lidí, projevují běžně svou nespokojenost, stejně jako jiní „ne-lidé“, tj. divoká zvěř. A tak i když „ovládání hněvu je kulturní normou v západní i v mongoské kultuře, ‚vypuštění‘ hněvu je v Mongolsku mnohem silnější *tabu*“ vysvětluje Mohuč Vobořilová určité mongolské kulturní behaviorální konstanty (s. 85). Moje otázka na autorku zní, jestli by se situace, kterou popisuje na s.

45 nedala chápat také právě skrze tuto konceptuální metaforu: zasloužila matka rodu tam v tichosti pozoruje, jak jí dva opilí hoste kradou koně, aniž se pustí do konfliktu, a vše v tichosti a klidu vyřeší až následující den... Jinými slovy tedy, jestli i tato metafora a její implikáty (alespoň částečně) nestrukturují potlačování „negativních pocitů“ a pohostinnou vstřícnost mongolských pastevců. Postup, který autorka zvolila, pokládám za velmi inspirativní a přínosný, a svědčí pro to i výsledek: *hluboký kontextuálně ukotvený vhled do kulturní logiky symbolického univerza a behaviorálních projevů mongolských pastevců*.

Práci je možno vytknout i některé drobné, často spíše formální nedostatky. První výtky ovšem zní jako čistá kontradikce: práce je psána nesmírně lehkým, svižným a čtivým jazykem, ovšem nesmírně obtížně se čte. To je, domnívám se, dáno tím, že autorka přistupuje k tématu velmi zeširoka, což by ovšem vyžadovalo taky větší rozsah práce. Při rozsahu stávajícím tak působí některé pasáže až tezovitě, takže na jedné straně postrádají komplikované vývody náležité rozvedení, na druhé se zachází až do zbytečných detailů. Tak se například domnívám, že v textu této odborné úrovně není třeba vysvětlovat, že terénní výzkum, kterému se autorka věnuje, metodologicky „rozpracovali Malinowski a Radcliff[e]-Brown a významně ... [k němu] ... přispěl [i] Boas“ (s. 28). To je informace, která patří do textů úvodních učebnic. Oproti tomu v samotném jádru práce, kde autorka pracuje se svým terénním denníkem a analyzuje konkrétní jazyková vyjádření, bych uvítal širší komentáře, než pouhé přepisy a překlady zaznamenaného.

Další drobnosti: v práci absentuje abstrakt český i anglický. Nejnižší úroveň nadpisů subkapitol není uvedena v obsahu (např. s. 42, 46), což je, myslím, na újmu orientaci. Některé citované práce, například často uváděný Lurija 1976, chybí v seznamu použité literatury; jiné zase jaksi „nadbývají“, jako např. Skupnik 1995. Oponent je samozřejmě polichocen, že autorka je obeznámena i s jeho textem, který se dotýká jí zpracovávaného tématu, ale její seznam seznamem literatury citované a parafrázované, nemá tam tento odkaz co dělat; anebo, vyskytuje-li se v textu jím inspirovaná část, chybí pak

na něj příslušný odkaz. Ostatně, měl-li bych být zcela formalistický, zvolená forma bibliografického záznamu mi také nepřipadá vhodná („*článek v Českém lidu*“, s. 120, taktéž Vrhel 1996) ani konzistentní—u článků v *Mongolica Pragensia* (např. Kapišovská 2003, 2004), případně v *Archivu orientálním* (Vacek a Pürev-Oc'ir 1987) volí formu odlišnou.

Tyto výhrady je ovšem možno chápat jako pouhé formální a technické drobnosti. Uvádím je jen proto, že je mi líto, že tak vysoce inspirativní práce trpí „nemocí horké jehly“, mohu-li se rovněž vyjádřit metaforicky. Jsem přesvědčen, že celkový intelektuální a odborný potenciál práce nad těmito drobnými formálními nedostatky jednoznačně převažuje. Znovu bych chtěl vyzdvihnout dokonalou obeznámenost autorky s jejím výzkumným terénem, perfektní znalost jazyka informátorů a využití těchto znalostí k inspirativní aplikaci kognitivně-lingvistických přístupů na její materiál. Výsledkem je *originální interpretace symbolického univerza mongolských pastevců, která je klíčem k pochopení jejich každodenního života a specifického chování*.

Disertační práci jednoznačně **doporučuji k obhajobě**.

V Praze, 14.5. 2012

PhDr. Jaroslav Skupnik, Ph.D.